

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Autor/ka DP: Anna Rakovanová

Termín SZZ: září 2021

Název DP: Role učitele a rodiny ve vzdělávání školně neúspěšných žáků na 1. stupni ZŠ

Datum posudku: 30. 8. 2021

Oponentský
Posuzovatel/ka: Irena Smetáčková

A. Kriteriaální posouzení náležitostí DP:

	A	B	C	N
1. Cíl	Formulace obsahově funkční, formulačně zřetelná.	Drobné nedostatky v obsahové a/nebo funkční formulaci.	Nefunkční formulace formálně (např.příliš obecná) i obsahově.	Chybí.
2. Závěr / Diskuse	Shrnuje práci jako celek, přesahuje obsah DP v jeho hlubší reflexi a hodnocení, reaguje na cíle, obsahuje argumentované stanovisko autora.	Mezi A a C	Popisuje obsah, neobsahuje širší reflexi problému, nehodnotí nebo neobsahuje stanovisko autora, neváže se k cíli.	Chybí.
3. Odkazy a citace	Vše dokumentováno, zřejmé oddělení převzatého a vlastního.	Nezřetelné oddělení převzatého a vlastního, drobné nedostatky v citacích a seznamu literatury.	Chybějící odkazy, nepřesné, nesprávně uváděné infor. zdroje, seznam liter. neodpovídá citacím, apod.	Nevyhovuje.
4. Formální náležitosti (anotace, klíčová slova, angl.název, rozsah)	Ano	Neúplné:	DOPLNIT při obhajobě:	Nevyhovuje zcela.
5. Jazyková úroveň	Vhodná větná stylistika a gramatická správnost.	Drobné nedostatky ve stylistice a/nebo gramatice.	Výraznější nedostatky.	Nevyhovuje zcela.

B. Expertní posouzení kvality obou částí DP:

Legenda:

A = kvalitní zpracování, B = dílčí nedostatky, C = závažnější nedostatky, N = nevyhovuje

Teoretická úroveň, resp.část

Úroveň odbornosti textu včetně používání odborné terminologie a dovednosti vymezit problém k řešení	A			
Logická struktura výkladu	A			
Argumentace soudů je obsažena a je funkční	A			

Funkční provázanost teoretické a praktické části		B		
Odborná literatura: množství a kvalita zdrojů včetně zahraničních, aktuálnost.		B		
Autorský přínos	A			

Empirická úroveň, resp. část

Vymezení úkolů (cílů)	A			
Charakteristika výzkumného šetření (metodologický základ) a/nebo zdůvodnění empirických postupů	A			
Dokumentace výzkumu (čas, místo, postup) nebo praktických činností	A			
Interpretační nebo reflektivní úroveň empirických údajů		B		
Autorský přínos	A			

Slovní hodnocení a sdělení autorovi/ autorce DP:

Diplomová práce Anny Rakovanové je zajímavým vhladem do uvažování a pedagogických postupů tří učitelek 2. ročníků ZŠ. Autorka byla schopna zpracovat poměrně široké množství odborné literatury (bohužel převážně české), vybrat z něj stěžejní poznatky a ty logicky a přehledně představit ve vlastním textu. Ve struktuře teoretické části oceňuji jasnou vazbu všech pojednávaných témat na výzkumný problém.

Kvituji zařazení časové orientace a genderových rozdílů, což jsou obvykle faktory závěrečnými pracemi opomíjené. Bohužel ale v analýze dat není ani jednomu z témat věnován větší prostor. Jen stručně se v diskusi autorka zmiňuje, že učitelky popisovaly existenci určitých rozdílů mezi dívkami a chlapci. Bylo by možné z rozhovorů či pozorování vyvodit, jak na ně reagují? Snaží se učitelky rozdíly aktivně vyrovnávat, např. tím, že povzbuzují dívky/chlapce v aktivitách, které jim nejdou (např. chlapci nepomáhají tolik ostatním)? Nebo genderový rozdíl naopak berou jako fakt, který hlavně má být akceptován, a nikoliv měněn?

V úvodní kapitole autorka dobře ukazuje, jak komplikovaný je pojem školní úspěšnost. Pracuje zejména s pojmem připravenost, ale naznačuje i existenci dalších pojmů. Škoda, že nevyužila také specifické práce Heluse a Hrabala, s jejichž pomocí by mohla ještě lépe vysvětlit rozdíly mezi koncepty školní zralost x připravenost x zdatnost (eventuálně také rozlišit mezi objektivní a subjektivní úspěšností) a implikace pro identifikaci ohrožených dětí.

Analýza potvrdila komplikovanost pojmu. Vyučující se ve vymezení školní ne/úspěšnosti liší, dokonce se i vymezení brání a uvádí, že každé dítě je v něčem úspěšné. Ovšem žádány byly o definici školní úspěšnosti (nikoliv úspěšnosti obecně). To předpokládá začít u vymezení toho, co je cílem školního vzdělávání. Byla taková úvaha nebo takový postup při definování v odpovědích učitelek přítomen? Je podle autorky přítomen v odborné literatuře?

Velký prostor autorka věnuje vlivu učitelských představ o dítěti, přičemž hlavní koncept, z něhož vychází, jsou kauzální atribuce. To je zcela na místě. Nezmiňuje však další související koncepty, např. sebesplňující proroctví nebo subjektivní učitelské teorie/přesvědčení nebo self-efficacy (vnímaná osobní účinnost). Měla k tomu nějaký důvod?

V souvislosti s rodinným zázemím autorka využívá konceptu kulturního kapitálu (str. 38). Navzdory začátku uváděné definice autorka neúměrně zdůrazňuje roli vysoké kultury, přitom ale jde více o chování a hodnoty, o distinkci. Neúspěch ve škole nesouvisí ani tolik s absencí knih či divadel, ale spíše s nedostatečnou regulací chování a představou alternativ, které vychází z omezené distinkce. Doporučuji literaturu týkající se sociokulturních handikapů. V souvislosti se socioekonomickým statutem a jeho vlivem na školní výkonnost by autorka měla/mohla pracovat s relevantnějšími českými autoritami v této oblasti, např. Straková, Mních, Greger, Katrňák...

Mezi zdroji školní neúspěšnosti autorka uvádí široký výčet témat – motivace, emoce, rodinné zázemí, hodnocení, práce s chybou, sociální klima a postavení ve třídě, styly učení. Dalo by se samozřejmě namítnout, proč některé další chybí. Ale již ze stávajícího výčtu je patrná autorčina snaha o komplexnost přístupu, což oceňuji a považuji za velmi přínosné pro její vlastní pedagogickou praxi.

Ve výzkumu si autorka kladla dvě výzkumné otázky. Druhá otázka se týká „efektivních pedagogických postupů“. Jak lze efektivně rozumět, jak ji autorka vymezuje? Vzhledem k tomu, že data byla sbírána primárně rozhovory, byla efektivita závislá na vlastním vyjádření učitelk.

Sběr dat byl stížen pandemií a také tím, že částečně data sbíraly jiné osoby. V obou případech šlo o nevýhody, ale autorka si s nimi dokázala dobře poradit. Diplomovou prací prokázala schopnost být součástí výzkumného týmu, spolupracovat na větším výzkumu.

Při analýze autorka využila kódovací program. Identifikovala dvě kategorie, které však přesně odpovídají výzkumným otázkám. Jejich výpovědní hodnota je proto nízká. Směrodatné jsou tedy až podkategorie (autorkou nazývaná témata). V první oblasti (pojetí školní neúspěšnosti) byly identifikovány jen tři podkategorie, což nepůsobí příliš důvěryhodně. V druhé oblasti 16 subkategorií, které naopak vytváří velmi plastický obrázek. Nejasné však je, jak při vzniku kategoriálního systému bylo zacházeno s pozorováním – soudím, že pozorování kódováno nebylo, a data vystupovala jen jako ilustrace a druhotné potvrzení hlavních zjištění z rozhovorů.

Kapitola výsledků představuje jednotlivé učitelky. Texty jsou velmi čtivé, přiměřeně analytické, pěkně dokumentované ukázkami z rozhovorů i z pozorování. Autorce se dobře podařilo vyzdvihnout, v čem se přístupy učitelk liší a na čem je založena konzistence jejich jednotlivých přístupů. Ve stručnosti to pak autorka ještě shrnuje v kapitole Diskuse, kde nabízí také stručné porovnání s poznatky z odborné literatury.

Významným postupem, který všechny učitelky zdůrazňovaly, byla individualizace a respekt k tempu jednotlivých dětí. Lze z dat toto zjištění doplnit v tom, jak prakticky učitelky postupují, aby akceptace pomalejšího tempa některých dětí nevedla k jejich stigmatizaci (*počkáme ještě na Tomáše*) a k poklesu motivace u jiných s rychlejším tempem?

Zkoumané učitelky (podobně jako mnoho dalších) používají označení „chytré dítě“. Mají tím na mysli inteligenci, nebo pílí nesoucí výsledky? Nebo jde o zastřešující pojem ve významu „dítě s potenciálem“?

Občas se v textu objevují hodnotící formulace, např. „k hodnocení paní učitelka přistupuje velmi příkladně.“ Je pochopitelné, že autorka sama inklinuje k určitému pedagogickému přístupu. Ve výzkumu je však třeba, aby vždy bylo zřetelně odděleno a vyjasněno, jaké závěry jsou subjektivně podbarveny. V tomto ohledu bych bývala uvítala, kdyby v závěru práce

autorka věnovala větší prostor reflexi toho, co si prostřednictvím porovnání tří rozdílných učitelek, uvědomila o sobě a svém učitelském přesvědčení.

Vyjádření k celku DP a jejímu přínosu:

Diplomová práce Anny Rakovanové je velice zdařilá. Představuje cenný příspěvek k výzkumu, jehož byla součástí. Autorka jejím prostřednictvím prokázala schopnost práce s odbornou literaturou a realizace vlastního výzkumu. Výsledný text diplomové práce je obsahově, stylisticky i formálně na vysoké úrovni.

Námět k diskusi při obhajobě DP:

Autorka v souvislosti se školním selháváním trefně mluví o „začarovaném kruhu“ sebe/přesvědčení a výkonů. Jak lze tento kruh rozetnout? Na který jeho článek by doporučovala působit především?

Autorka v práci zmiňuje, že školní selhávání může být způsobem, jak na sebe dítě může upozornit, přitáhnout k sobě pozornost, která mu jinak chybí. V této souvislosti můžeme uvažovat o identitě žáka – jako roli v ní může mít školní úspěch a školní neúspěch? Neúspěch může být vynucenou volbou, s níž se dítě ztotožní (sebesplňující prorocství) a aktivně ji buduje. Jak v takových případech, kdy dítě „chce“ být neúspěšné, může působit učitel/učitelka?

Frustrace je představena jako výhradně rizikový faktor (str. 50). Předpokládám, že je to proto, že autorka mluví o dlouhodobé frustraci. Platilo by, že frustrace je a priori negativní i v případě krátkodobého neuspokojování potřeb? Nemůže mít i nějaké pozitivní výsledky?

Doporučuji k obhajobě : ANO

Podpis: Doc. PhDr. et Mgr. Irena Smetáčková, Ph.D.